

*NIKOLA BABIĆ, RAT, REVOLUCIJA I JUGOSLOVENSKO
PITANJE U POLITICI SOCIJALDEMOKRATSKE STRANKE
U BOSNI I HERCEGOVINI, Veselin Masleša, Sarajevo 1974, str. 229*

Djelo: Rat, revolucija i jugoslovensko pitanje u politici SDS BiH zapravo je doktorska disertacija N. Babića, koju je pod naslovom »Stavovi u bosansko-hercegovačkom radničkom pokretu prema ratu, revoluciji i stvaranju jugoslovenske države u prve dvije decenije XX vijeka« uspješno odbranio na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, 7. novembra 1972. godine. To je treća njegova knjiga (»ZAVNOBiH i izgradnja bosansko-hercegovačke državnosti«, 1970; »Na putevima revolucije« — članci i rasprave, 1972), koja ga je, zajedno sa velikim brojem objavljenih radova — studija, članaka, osvrta i prikaza u jugoslovenskim časopisima i saopštenih referata na naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu, svrstala u red afirmisanih naučnih radnika novije istorije Bosne i Hercegovine. Njegovi radovi su uglavnom istraživački, a kvalitet obrade i rezultati do kojih je došao, sigurno je, zadugo neće biti dovedeni u pitanje. On je ovog puta za svoju doktorsku disertaciju odabrao rat, revoluciju i jugoslovensko pitanje u politici Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine, a osnovni razlog obrade toga problema najbolje je sam objasnio u uvodu, rekavši da je »razrješavanje ovih društvenih pojava i socijalno-istorijskih fenomena vrlo aktuelno ne samo zbog njihovog vitalnog značaja ili zbog toga što istoriografija o njima nije dala značajnije istraživačke rezultate«, nego zbog toga što »na tome polju vlada određena zbrka pojmova i danas, odnosno što ove društvene pojave nisu uvijek do sada objektivno naučno tretirane«.

Iako svako od tih pitanja predstavlja značajan i interesantan istraživački problem, Babić ih analizira zajedno, jer se te društvene pojave — kako s pravom naglašava — u eri imperijalizma, potkraj 19. i na početku 20. vijeka, javljaju kao sastavni dijelovi kompletnih revolucionarnih transformacija, kao uporedno i komplementarno kretanje koje se ne samo može nego i treba izučavati zajedno. To je bio drugi autorov razlog da se prihvati obrade tih i danas veoma osjetljivih pitanja.

U četiri poglavlja: Osnovni pogledi na problem rata, revolucije i nacionalnog pitanja u međunarodnom radničkom pokretu do stvaranja modernog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini; Osnivanje organizacija radničkog pokreta Bosne i Hercegovine i njihova društveno-politička orijentacija; Stavovi Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine prema ratu, revoluciji i jugoslovenskom pitanju do prvoga svjetskog rata; i Revolucionarna orijentacija Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine i stavovi prema stvaranju jugoslovenske države, N. Babić je osvijetlio stavove u međunarodnom radničkom pokretu prema ratu, revoluciji i nacionalnom pitanju, zatim uticaje i veze evropske i socijaldemokratije jugoslovenskih zemalja, naglasivši šta je radnički pokret Bosne i Hercegovine preuzeo i usvojio, šta je kao takvo u njemu ostalo, a šta se i zbog čega mijenjalo. Tako je u pitanju rata Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine »permanentno i nepokolebljivo ispoljavala antiratno raspoloženje« i sve do izbijanja prvoga svjetskog rata imala »pacifističko držanje i gledanje«. Međutim, uslijed ratnih zbivanja, a posebno oktobarske revolucije u Rusiji, stavovi SDS BiH prema ratu dobivaju novi kvalitet, svode se na to »da socijalna demokratija ne može principijelno negirati svaku odbranu zemlje«,

jer se »može pojaviti mogućnost istinskog odbrambenog rata«, pa se izjašnjava za »Sredstva Cimervaldske internacionale«, tumačeći da će se »svjetski rat, koji je započeo kao borba velikih sila za super osvajanja [...] završiti kao borba između [...] buržoazije i proletarijata, kapitalizma i socijalizma [...]« Drugim riječima, bila je napuštena pacifistička propaganda i svom snagom se krenulo na razvijanje revolucionarnog antiratnog raspoloženja u kom su se prožimali »borba za mir i klasna borba«.

Stavovi SDS BiH u nacionalnom pitanju išli su za odbacivanjem ideje o bosanskoj naciji i samostalnoj bosanskoj državi, kao i srpskog i hrvatskog nacionalizma. Socijaldemokrati BiH čvrsto su i jedinstveno, kao i u mnogim drugim pitanjima, bili za jugoslovensku orijentaciju i balkansku federaciju. To su prije rata »stidljivo« isticali, a potkraj rata i neposredno nakon njegova završetka u ujedinjenju svih Jugoslavena gledali su rješenje nacionalnog pitanja. Ostali su, dakle, na gledištu Rezolucije Balkanske socijalističke konferencije od 1910. godine, tj. da se jugoslovensko i balkansko pitanje riješi osnivanjem Balkanske Federativne Republike. Isto tako, bili su jednoglasno za ujedinjenje, bez obzira bila to u prvi mah dinastija ili republika. Za njih je bilo osnovno da se »ne smije ugroziti jedinstvo Jugoslavena«, najprije ujedinjenje pa onda pitanje forme državnog uređenja, s tim što su oduvijek bili za republiku. Zbog toga su proklamovanje Kraljevine SHS pozdravili i primili samo kao »trenutni rezultat«. Posebno treba istaći da je N. Babić uspješno analizirao razvojni put radničkog pokreta, odnosno Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine u razdoblju 1909—1919, kada je radnički pokret u toj jugoslovenskoj zemlji imao potpunu političku i sindikalnu organizaciju (Socijaldemokratsku stranku i Glavni radnički savez). Iz te analize došao je do zaključka, jedino ispravnog, »da su radnički pokret i Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine imali vrlo komplikovanu evoluciju — od pokreta koji je u pacifističku antiratnu solidarnost, u evolutivni put društvenog preobražaja i apstraktni, retorički internacionalizam Druge internacionale vjerovao gotovo do fanatizma, do pokreta koji se opredijelio za suprotni smjer — za aktivnu borbu protiv rata, za revolucionarnu klasnu borbu i za jugoslovensku orijentaciju u okviru balkanske federacije«. Do toga obrata je došlo potkraj prvoga svjetskog rata, kada je počelo obnavljanje i oživljavanje radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini, a uslovili su ga prije svega veliki događaji u Rusiji, koji su, pobjedom oktobarske revolucije, nanijeli ozbiljan poraz oportunistu i socijalpatriotizmu — tim osnovnim »bolestima« u Drugoj internacionali, kao i zbivanja u jugoslovenskim zemljama i u samoj Bosni i Hercegovini.

Najkonkretniji pokazatelji stepena revolucionarne orijentacije pojedinih radničkih pokreta ili njihovih političkih organizacija, struja, grupa i pojedinica u njima, bili su u vrijeme neposredno poslije Oktobra njihovi stavovi prema proleterskoj revoluciji u Rusiji i spremnost za podršku prvoj socijalističkoj revoluciji u svijetu i za revolucionarnu aktivnost u vlastitoj zemlji. SDS BiH je od prvog časa prihvatila i pozdravila oktobarsku revoluciju kao potpuno nov kvalitet u borbi ruskog i međunarodnog radničkog pokreta. Njen organ *Glas Slobode* prvi je list koji je branio boljševike u jugoslovenskim krajevima od napadaja buržoaske i socijalpatriotske štampe. Mnogi napisi u njemu objašnjavali su Lenjinove stavove o revoluciji i diktaturi proletarijata, o zadacima koji stoje pred radničkom klasom nove Sovjetske Republike i radničkom klasom svih zemalja svijeta.

Isticanje programskih zadataka radničke klase u Bosni i Hercegovini i njene političke partije da »u svojoj oslobodilačkoj borbi [...] ima da obori dva klasna protivnika [...] feudalizam i kapitalizam [...]«, zatim da na svoje pozicije »privuče široke mase naroda [...]«, u čemu su njeni stavovi u pitanju saveznika toliko evoluirali da je radikalno promijenila dotadanju dvanaestu tačku svoga programa, tj. umjesto obaveznog otkupa kmetova državnim sredstvima, zahtijeva »potpunu eksproprijaciju velikih posjednika u korist cjelokupnog naroda« — Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine je u svom organu neprekidno pokazivala na kakvim pozicijama stoji, koga predstavlja i za šta se bori. Usvojila je i dva značajna obilježja političke aktivnosti u revolucionarnoj orijentaciji, koja su se sastojala u *zagovaranju čvrste i disciplinovane organizacije* i *odbijanju bilo kakve saradnje sa buržoazijom* (kurz. R. B.). Posljednje je naročito došlo do izražaja na konferenciji socijaldemokratskih stranaka Hrvatske i Slavonije, Slovenije i Bosne i Hercegovine, 6. oktobra 1918. godine u Zagrebu, na kojoj su se prve dvije stranke izjasnile za usku suradnju sa buržoaskim strankama, dok je SDS BiH insistirala na socijalističkoj koncentraciji jugoslovenskih, a kasnije i balkanskih socijalista, i bila protiv ulaska socijaldemokrata u narodna vijeća, jer je u tome vidjela: oživotvorenje njihova aktuelnog programa i u nacionalnom pitanju »u jačanju revolucionarnih snaga u zemljama u kojima rade«; SDS BiH je bila za okupljanje jugoslovenskog proletarijata u jedinstvenu socijalističku partiju u kojoj treba »voditi borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje«. »Socijaldemokratska stranka BiH — zaključuje ispravno N. Babić — u tim danima rasula Centralnih sila i oslobođenja jugoslovenskih naroda bila je u poziciji da *čuva proleterski časn timer partije*« (kurz. R. B.), koji je Engels isticao kao jedan od nužnih elemenata u pitanju saradnje sa građanskim partijama. Na takvu saradnju SDS BiH nije pristala ne dovodeći u pitanje oslobođenje i ujedinjenje jugoslovenskih naroda u jednu državu i u jednu naciju.

Ocjenujući da je na konferenciji u Zagrebu došlo do rascjepa i da su se jugoslovenski socijaldemokrati podijelili u »socijalpatriote i internacionalne socijaliste«, SDS BiH je prvima otvoreno pripisivala da su »klasnu borbu potčinili sitnobužoaskom nacionalizmu«.

Insistiranje SDS BiH na socijalističkoj koncentraciji isključivo na revolucionarnoj osnovi predstavlja neposredni početak političke akcije za stvaranje jedinstvenoga radničkog pokreta Jugoslavije, do čega je i došlo, zahvaljujući naporima i drugih socijaldemokratskih stranaka jugoslovenskih zemalja, na Osnivačkom kongresu aprila 1919. godine u Beogradu, kada je stvorena SRPJ(k), u koju se SDS BiH u cjelini uključila, unijevši u nju i svoje stavove o nacionalnom pitanju.

Na kraju, treba istaći da je autor, u nedostatku izvorne građe provenijencije SDS BiH i njenih organa, iskoristio sve fondove u arhivima u zemlji i inostranstvu u kojima se o njenoj djelatnosti bilo šta moglo naći, zatim periodiku, memoarsku građu i veoma obimnu literaturu, tako da ta knjiga predstavlja zaista originalno naučno djelo, čija se nasušna potreba u našoj istoriografiji odavno osjećala. I još nešto. Polazeći od principa da je u istoriji bilo slučajeva da ponekad protivnik bolje ocijeni svoga protivnika nego samog sebe, N. Babić je naveo jedan veoma interesantan primjer. Naime, Vitomir Korać, jedan od glavnih aktera socijalpatriotske orijentacije, prikazujući taj proces, započet konferencijom 6. oktobra 1918. u Zagrebu, ovako je ocijenio stavove SDS BiH: »Poznavalac boljševičkih ideja onoga doba vidit će, da su Bosanci već onda bili

ušli u tok njihovih misli (boljševičkih — prim., R. B.) i na ovoj konferenciji se, zapravo, odigrao prvi rascjep na boljševike i socijaldemokrate. Kasnija komunistička stranka Jugoslavije, čija su najodlučnija i najnasrtljivija avangarda bili baš Bosanci, samo je docnije razradila i formulovala ove misli.«

Rajafel Brčić

O ZAGREBU U RATU I REVOLUCIJI NA STRANICAMA »VJESNIKA« I »VEČERNJEG LISTA«

U našoj poslijeratnoj štampi nalazimo mnoštvo članaka koji govore o razvoju narodnooslobodilačkog pokreta u Zagrebu tokom rata, pisanih u obliku feljtona, sjećanja preživjelih sudionika ili prigodnih napisa. Od godine 1970. naovamo osobito je na stranicama *Vjesnika* i *Večernjeg lista* počelo učestalo objavljivanje ovećih feljtona na tu temu, u pohvalnoj namjeri da se široka čitalačka javnost bolje upozna s pojedinim događajima i njihovim akterima iz ilegalne revolucionarne borbe u samom gradu.¹ Vrijednost svih tih priloga vrlo je neujednačena. Samo mali broj njih može se koristiti za bolje i svestranije upoznavanje pojedinih problema, s tim što pokazuju autorov trud i napor da prikupi i objavi nove ili manje poznate izvore (što u isto vrijeme služi i istraživačima kao korisna povijesna građa), dok veći broj, na žalost, sadrži materijal i tekstove već i prije objavljene u različitim drugim publikacijama. Treba spomenuti i to da su u oba navedena lista, npr., istodobno izlazila dva feljtona raznih autora koji su usporedo objavljivali iste izvore — ponajviše sjećanja preživjelih sudionika.² U ovom prilogu prikazat ćemo kronološkim slijedom priloge iz tih listova.

J. Petričević objavio je oveći feljton u 25 nastavaka pod naslovom: *Tajni front (Večernji list, 21. II – 22. III 1970)* u kojem opisuje rad partizanskih obavještajaca u neprijateljskim vojnim jedinicama u Zagrebu. Taj prilog zaslužuje znatnu pažnju, ne samo zbog toga što radova o toj temi gotovo i nema,³ već i stoga što je autor prikupio, obradio i objavio mnoga sjećanja i izjave dotad potpuno nepoznate. Tekst obiluje mnoštvom nepoznatih ili manje poznatih detalja o osnivanju i organiziranju obavještajne službe, o tzv. Vojnim odborima (ili Vojnim NOO-ima), pripremanju organiziranog prijelaza grupa domobrana na stranu NOV-e, pomoći partizanskih obavještajaca pri napadu na pojedina vojna postrojenja itd. Autor, uz to, donosi i nepoznate izjave o akcijama spa-

¹ O objavljenim novinskim člancima do 1970. godine v.: *N. Lengel-Krizman*, Naša historiografija i povijesna publicistika o Zagrebu u NOB-u, *Časopis za suvremenu povijest* (ČSP), 1/1970, 135–148.

² Usp.: *V. Stopar, J. Pavičić*, Na zagrebačkoj partizanskoj fronti, *Večernji list*, 19, 20. VI – 18, 19. IX 1971, i *J. Petričević*, Nepokoreni grad, *Vjesnik*, 29. VII – 29. VIII 1971.

³ Djelomičnih podataka nalazimo kod *M. Colića*, Simpatizeri NOP-a u domobranstvu NDH u Zagrebu, zbornik: *Zagreb u NOB-i i socijalističkoj revoluciji*, Zagreb 1971, 269–284, i *N. Lengel-Krizman*, Prilog proučavanju djelovanja zagrebačke partijske organizacije 1942–1945, ČSP, 3/1972, bilj. 26, 27, str. 73, bilj. 40, str. 78.